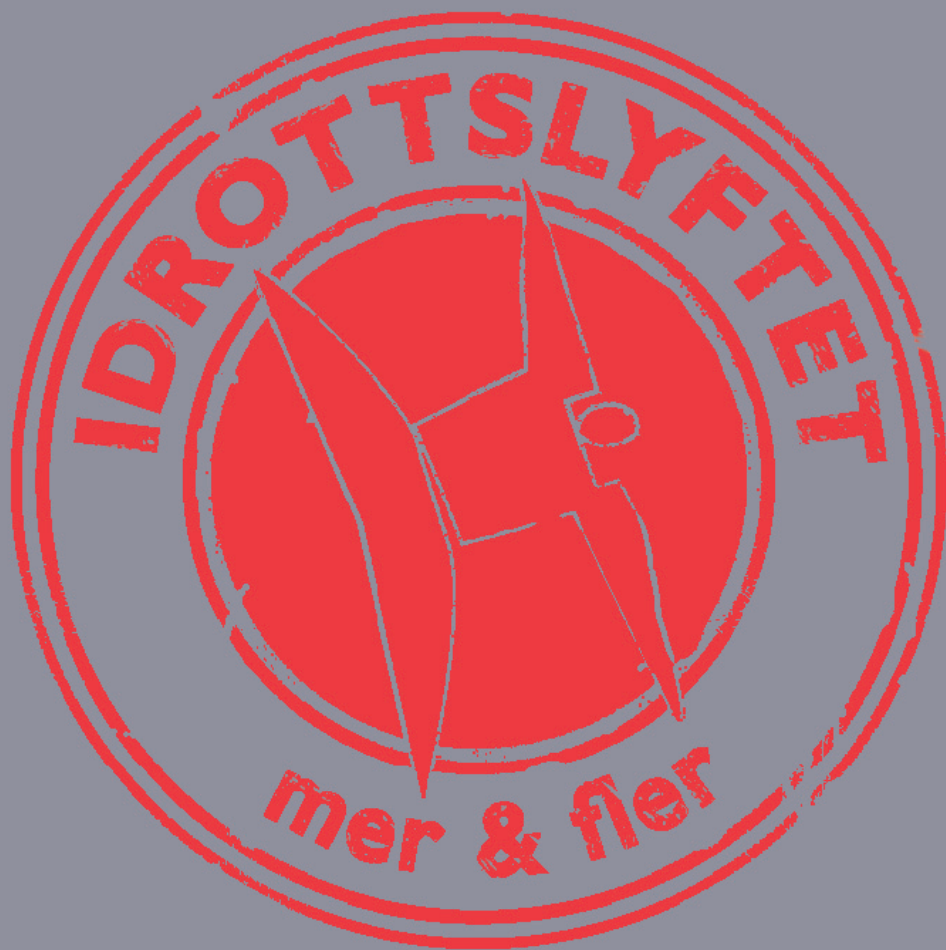

Om ideella ledare i barn- och ungdomsidrotten och idrottsledarskapets sociala dimensioner

Information om Idrottslyftets utvärderings- och forskningsinsatser

Genom regeringens satsning, kallad ”Idrottslyftet”, fick den svenska idrottsrörelsen under perioden 2007 – 2011 möjlighet att genomföra den hittills största satsningen någonsin för att utveckla barn- och ungdomsidrotten. Idrottsrörelsen har sammanlagt fått två miljarder kronor för att öppna dörrarna till idrotten för fler barn och ungdomar och utveckla verksamheten, så att de väljer att idrotta längre upp i åldrarna. Arbetet skulle utgå från ett jämställdhets- och jämlikhetsperspektiv och genomsyras av riktlinjerna i ”Idrotten vill”.

Självklart är det viktigt att en satsning av denna storleksordning följs upp och utvärderas. Riksidrottsstyrelsen tog därför i ett tidigt skede beslut om en forsknings- och utvärderingsplan, som bestod av följande tre delar:

1. Redovisningar och rapporter

Samtliga specialidrottsförbund, distriktsidrottsförbund och SISU-distrikt har varje år fått lämna in statistiska uppgifter samt en beskrivning av sitt arbete kring Idrottslyftet till RF. Dessa uppgifter har därefter sammanställts av RF och mynnat ut i en rapport som årligen skickats in till regeringen. Dessa rapporter finns att ta del av på följande länk: <http://www.rf.se/Vi-arbetar-med/Politiskafragor/Idrottslyftet/Rapporter/>.

2. Extern utvärdering

Syftet med den externa utvärderingen har varit att på ett så objektivt sätt som möjligt beskriva och diskutera hur idrottsrörelsen uppnått Idrottslyftets mål och syften. Den har pågått löpande under stora delar av satsningen och tagit sin utgångspunkt i förbundens egna mål och strategier och vilka genomslag dessa fått på föreningsnivå. Detta för att bland annat få fram en generell bild av vad valda strategier och metoder resulterat i. Dessa erfarenheter är viktiga att ha med i det fortsatta utvecklingsarbetet.

För att genomföra den externa utvärderingen har RF anlitat sex lärosäten samt två konsultföretag, varav det ena gjort en överläsning av samtliga sju utvärderingar för att finna gemensamma slutsatser.

3. Forskning om barn- och ungdomsidrott

RF och tillhörande förbund har genom en rad tidigare forsknings- och utvärderingsprojekt ökat sin kunskap om hur idrottsverksamheten fungerar. Ytterligare kunskap om idrottens betydelse för både individer och samhälle, som bygger på en väl dokumenterad bild av verkligheten, är viktig.

Som ett led i denna strävan utlyste RF i samarbete med CIF under våren 2009 forskningsmedel till vetenskapliga studier, som skulle ta sin utgångspunkt i frågeställningar med anknytning till idédokumentet ”Idrotten vill” eller till Idrottslyftets mål och syften. 12 forskningsprojekt beviljades medel.

När detta skrivs i mars 2012 är alla utvärderingsrapporter samt 8 av 12 forskningsrapporter klara. Alla färdiga rapporter presenteras på www.rf.se/idrottslyftet. För att det ska synas att rapporterna ingår i Idrottslyftets utvärderings- och forskningsserie har RF valt en enhetlig layout. Några innehållsmässiga och språkliga justeringar har dock inte gjorts, utan detta ansvar har överlämnats till respektive rapportförfattare.

Med förhoppning om att dessa rapporter bidrar till eftertanke och utveckling av er verksamhet!

Erik Strand
Generalsekreterare
Riksidrottsförbundet

Innehåll

Inledning	5
Teoretisk bakgrund och frågeställningar	5
Idrottsledarskap och civilsamhällesforskning.....	6
Idrottens egenart.....	7
Två analytiska redskap	9
Frågeställningar	10
Metod och material – problem och möjligheter	10
Ledarna som	11
... personer.....	12
... engagerade i idrottsföreningar.....	12
Röster om idrottsledarskapets sociala dimension	15
Varför blir man idrottsledare?	15
Vilka sociala insatser försöker ledarna göra?	16
Motiv för sociala insatserna och det sociala ansvarets gräns.....	17
Barn och ungdomsidrottens sociala ansvar	18
Idrottens tävlan och socialt ansvar – konflikt eller harmoni?	19
Sammanfattning.....	20
Vem tycker vad?	21
Avslutning	23
Litteratur	25

Inledning¹

Det organiserade idrottsutövandet är ett stort fenomen i det svenska samhället, och det gäller inte minst barn- och ungdomsidrotten. Mer än hälften av alla ungdomar (13 – 20 år) tränade och/eller tävlade i en idrottsförening under 2010.² Idrottsrörelsen stora omfattning visar sig också i studier av det svenska civilsamhället.³ Både mätt i organisationernas ekonomiska omsättning och i människors ideella engagemang utgör idrotten den enskilt största delen av det svenska civilsamhället.

Redan idrottens omfattning visar på dess betydelse, men den är också ett viktigt samhällsfenomen i det att den förväntas fostra de barn och ungdomar som är aktiva i klubbar och idrottsföreningar samt vara ett socialt stöd för dem som behöver. Tanken att idrotten är fostrande och kan vara ett socialt stöd är gammal. Den har funnits med, inte minst för att ge legitimitet åt idrottsrörelsen, sedan idrottsrörelsen formerades under det tidiga 1900-talet, och denna idé är fortfarande viktig för idrottsrörelsen.⁴ Denna rapport undersöker och diskuterar barn- och ungdomsidrottens sociala dimension. Den är gjord inom idrottslyftet, ett projekt som är ett exempel på att idén om idrottens fostrande roll fortfarande är viktig för idrottsrörelsen och för staten som bidragsgivare.⁵

I föreliggande studie står de ideella ledarna inom barn- och ungdomsidrotten i centrum eftersom det ofta är de som möter och interagerar med de barn och ungdomar som är verksamma inom idrotten och det är de som representerar idrottsklubben och dess ambitioner. De ideella idrottsledarna inom barn- och ungdomsidrotten är alltså en central grupp för att studera om och hur idrotten har en fostrande funktion. Denna grupp är emellertid inte

enhetlig. Alla har inte engagerat sig av sociala skäl; vissa ledare är snarare idrottsintresserade, medan andra ville eller blev uppmanade att bli ledare eftersom deras barn idrottade. Eftersom antalet ideella ledare inom barn och ungdomsidrotten är så stor finns dessutom de flesta befolkningsgrupper representerade.⁶ Gruppen ideella ledare torde alltså rymma många olika perspektiv på idrott, ledarskap och socialt ansvarstagande.

Men idrott är ju något annat än fostran och sociala insatser. Det är egentligen förbryllande att idrott har uppfattats vara ett sätt att stötta barn och ungdomar. Tävlingsidrott, som denna undersökning ägnar sig åt, karaktäriseras inte av socialt hänsynstagande, tvärtom syftar den till att någon skall vinna och i tävlandet tas inte hänsyn till sociala behov. Det finns en spänning mellan tävlingsidrottens prestationsintresse och samhällets förväntan på att idrotten skall fostra som torde påverka hur ideella idrottsledare ser på sitt ledaruppdrag. Det finns alltså starka och normativa förväntningar på barn- och ungdomsidrottens fostrande roll som står i stark kontrast till idrottens tävlande. Idrottsrörelsens företrädare talar gärna om idrottens fostrande roll men den stora och heterogena grupp som utför dessa fostrande och sociala insatser kommer sällan till tals. Föreliggande undersökning syftar till att få kunskap om hur ideella idrottsledare uppfattar idrottsledarskapets sociala dimension. Dess övergripande frågor är: På vilka sätt utför ideellt verksamma idrottsledare inom barn- och ungdomsidrotten sociala insatser? Hur ser de ideella ledarna på idrottsledarskapets sociala dimension?

Teoretisk bakgrund och frågeställningar

Idrottsutövande har inte bara förknippats med fysisk hälsa och välbefinnande, man har också menat att idrott bidrar till ett gott liv i vidare mening, inte minst eftersom den har ansetts vara fostrande.⁷ Idrotten och idrottsrörelsens betydelse för barn och ungdomars fostran har historiskt bidragit till att forma den svenska skolan i det att man införde gymnastik som

1 Alla statistiska analyser är gjorda av Julia Grosse, doktorand vid avdelningen för forskning om det civila samhället, Ersta Sköndal högskola. Därför är det naturligt att använda första person pluralis, ”vi”, eftersom vi har arbetat fram det som utgör textens underlag tillsammans.

2 Riksidrottsförbundet 2011. Även om andelen barn och ungdomar aktiva inom idrotten skiftar mellan undersökningar är den mycket stor. SOU 2008:59, s. 204.

3 Wijkström & Einarsson 2006; Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010.

4 SOU 2008:59, s. 83.

5 a.a., s. 181

6 Olsson 2007; Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010.

7 Jönsson 2007, s. 33.

ett skolämne under 1800-talet.⁸ Idrotten har också format det svenska civilsamhället då statens stöd till idrottsrörelsen syftade till att ge den föreningslösa ungdomen alternativ till att hänga i gathörnen.⁹ I modern tid har man inte bara pekat på idrottandet utan också på idrottsorganisationerna. De har uppfattats vara en miljö som kan fostra till demokratiska värderingar, där människor får tillit till andra och lär sig styrelsearbete och administration.¹⁰

Idrotten har dock inte bara ansetts ha en allmänt fostrande funktion, den har också uppfattats kunna hjälpa socialt utsatta och vilsekomna ungdomar att leva ett gott och ansvarsfullt liv. Därför har barn- och ungdomsidrottens sociala dimension inte bara rymt fostrande i vidare mening, utan också direkta sociala insatser. Det är inte självklart var gränsen går mellan vad som är fostran och vad som är sociala insatser, men båda ger de uttryck för idrottens sociala dimension.

Eftersom idrotten engagerar så många barn och ungdomar och dess fostrande funktion har ett starkt stöd, inte minst politiskt, kan idrottens organisationer få tillgång till resurser genom att hänvisa till barn- och ungdomsidrottens sociala värde.¹¹ Kopplingen mellan resurser och idén om idrottens fostrande funktion gör det särskilt viktigt att granska i vilken omfattning och på vilka sätt barn- och ungdomsidrotten verkligen rymmer sociala insatser.

Idrotten har alltså uppfattats vara ett sätt att fostra unga människor till goda vuxna. Vad det innebär att vara en god vuxen skiftar dock över tid eftersom det bestäms av den samtida kulturens ideal.¹² Därför har även utformningen av den idrottsliga fostran skiftat över tid. Hur man bör träna, hur man ser på tävlingsmomentet, hur ledarskapet skall vara, etc. formas inte till ringa del av samtidens

föreställningar om hur en vuxen människa bör vara. De ideal som kommer till uttryck i idrottsledarskapet har speglat övergripande föreställningar om vad det är att vara människan i samspel med andra. I dag är en stor del av de ideella ledarna föräldrar till idrottande barn och ungdomar, därför kan man anta att idéer om föräldraskap och uppfostran påverkar hur man ser på idrottsledarskapet.¹³

Idrottsledarskap och civilsamhällesforskning

Idrottsforskaren Johan R. Norberg har visat hur en ökad oro för den sedeslösa och hållningslösa ungdomen redan under tidigt 1900-tal ledde till ett ökat statligt stöd till ungdomsorganisationer, inte minst idrottsrörelsen.¹⁴ En studie som gjorts av Ungdomsstyrelsen har visat att ledarna inom barn- och ungdomsidrotten är centrala för att idrotten skall kunna ha denna fostrande funktion.¹⁵ Även idrottsforskaren, Karin Redelius, har intresserat sig för idrottens fostrande funktion och vilken roll ledarna spelar för denna. Hon har i en enkätundersökning undersökt idrottsledarnas idrottssyn och hur de värderar sin uppgift som idrottsledare.¹⁶ I dessa studier står idrottsledarskapet som sådant i centrum och inte att ledarna är ideellt engagerade. Det är mer sällan studier intresserar sig för ledarskapet inom idrottsrörelsen som ett ideellt engagemang, även om intresset för idrottsrörelsen inom civilsamhällesforskningen ökar.¹⁷ Föreliggande studie är ett uttryck för detta intresse och kommer att studera idrottsledarskapet som ett ideellt engagemang. Därmed kommer studiens teoretiska ramverk koppla till den teoribildning som vuxit fram inom civilsamhällesforskningen.

Inom ramen för den befolkningsundersökning om ideellt arbete som gjordes 2005 studerades särskilt de ideella insatsernas omfattning och karaktär inom idrottsrörelsen.¹⁸ Hur ideellt engagerade föräldrar inom barn- och

8 a.a., s. 39.

9 Micheletti 1994, s.107; Norberg 2004.

10 Denna idé att civilsamhällets organisationer har en demokratiserande och stabiliserande inverkan på samhället som inte är kopplad till deras målsättningar kommer från Alexis de Tocqueville och har använts av bl.a. Robert Putnam (1993; 2000) i hans studier av det italienska och amerikanska samhällena.

11 Regeringen har exv. sedan starten 2007 avsatt 500 miljoner kronor per år för att driva *Idrottslyftet*.

12 Jönsson 2007; Lindfelt 2006.

13 Olsson 2007. Se t.ex. von Essen 2008 för en undersökning om föräldrar som är aktiva idrottsledare.

14 Norberg 2004.

15 Ungdomsstyrelsen 2005.

16 Redelius 2002.

17 Se Börjeson, von Essen & Norberg under 2009 för en diskussion om idrottens ställning inom civilsamhällesforskningen.

18 Olsson 2007.

ungdomsidrotten uppfattar betydelsen av sitt ideella engagemang har studerats i en intervjustudie om det ideella arbetets betydelse.¹⁹ Ulla Habermann har vidare granskat idrottsrörelsens organisationers ledningsstrukturer ur ett genusperspektiv.²⁰ Dessa studier har inte intresserat sig för hur ideella idrottsledare ser på idrottens sociala dimension. I en mindre kvalitativ studie har dock ideella ledare inom barn- och ungdomsidrotten intervjuats om hur de uppfattar idrottsledarskapets sociala dimensioner.²¹ Denna intervjustudie är central för föreliggande enkätstudie eftersom den utgår från samt prövar intervjustudiens resultat på ett större urval.

Både inom forskningen och i det politiska samtalet kategoriseras ofta det ideella arbetets karaktär utifrån de typer av organisationer i vilka det bedrivs. Frivilligt socialt arbete likställs då gärna med de ideella insatser som sker inom ramen för socialt inriktade frivillig organisationer. I den senaste befolkningsundersökning om det svenska ideella arbetet visar det sig dock att av alla som är ideellt engagerade uppger 19 procent att de gör direkta hjälpinsatser för andra individer eller grupper, och en stor del av dessa är inte verksamma inom socialt inriktade hjälporganisationer.²² Det betyder att vi måste närma oss det ideella engagemanget mer nyanserat än att dela in det efter typ av organisation samtidigt som vi bör contextualisera dessa insatser i den typ av organisation det bedrivs. Gränserna mellan sociala insatser, politiskt engagemang och fritidssysselsättningar kan inte entydigt dras mellan organisationstyper utan snarare inom organisationer.

De som är ideellt aktiva inom idrottsrörelsens organisationer utgör 19 procent av alla ideellt engagerade och är den enskilt största gruppen ideellt engagerade i det svenska civilsamhället. Eftersom ungefär hälften av den vuxna befolkningen (17 – 84 år) arbetar ideellt betyder det att knappt en tiondel av befolkningen gör ideella insatser inom idrottsrörelsens organisationer. Befolkningsundersökningens data visar att av de som arbetar ideellt inom idrot-

ten menar 14 procent att de gör direkta hjälpinsatser. Även idrottsrörelsen rymmer alltså ett omfattande socialt engagemang i kraft av sina ideella ledare, men vi vet inte vad dessa insatser består av, hur idrottsledarna ser på att idrotten också rymmer en social dimension och hur det kommer sig att ledarna är socialt engagerade. Att studera det ideella idrottsledarskapets sociala dimension inom barn- och ungdomsidrotten är att visa på mångtydigheten i det ideella engagemanget och uppmärksamma att sociala insatser görs i många olika typer av organisationer inom det svenska civilsamhället.

Idrottens egenart

I stället för att studera hur idrottsledare tränar och leder barn och ungdomar skall vi studera hur de förhåller sig till att fostra dem och göra sociala insatser. När vi inriktar oss på de sociala dimensionerna studerar vi något som i en grundläggande mening är främmande för idrotten eftersom idrott och särskilt tävlan inte syftar till att ge dem som behöver extra stöd.

För att kunna behandla skillnaden mellan idrott och fostran är vi betjänta av att kunna ange vad som gör att idrott är idrott och inte något annat. Mikael Lindfelt har arbetat med att ringa in det som begreppsligt konstituerar idrott. Han pekar för det första på idrottens jämlikhetsideal. Det innebär att de regler som beskriver hur en idrottsgren skall utövas, hur man avgör resultaten samt på vilka villkor resultaten kan uppnås gäller för alla deltagare så att de likställs och kan tävla på samma villkor.²³ Termen ”jämlikhetsideal” innebär inte att de som tävlar eller idrottar är lika bra eller att alla resultat är lika. Det innebär att alla deltagare är likställda inför de villkor som gäller för att tävla eller utöva en viss sport. Det är då just jämlikhetsidealet som gör att den svagaste måste tävla på samma villkor som den som ofta vinner, trots att den som ofta förlorar kan ha större behov av att vinna än den som vunnit mycket. Genom idrottens jämlikhetsideal kan de som utövar en idrott och tävlar likställas så att de kan jämföras oberoende av faktorer som inte hör till idrotten.

Idrott utmärks för det andra av dess tävlings-

19 von Essen 2008.

20 Habermann 2007.

21 Börjeson & von Essen 2007.

22 Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010.

23 Lindfelt 2006, s. 86.

eller konkurrensideal²⁴ Det innebär att (täv-
lings)idrott syftar till att dess deltagare gör sitt
bästa för att försöka besegra varandra inom
den jämförbarhet som jämlikhetsidealet ger
uttryck för. Inte minst inom barn- och ung-
domsidrotten kan det dock vara kontroversiellt
att tävla eftersom det är svårt att undvika att
de som är bättre premieras på bekostnad av
de som är sämre. Man försöker därför ibland
framhäva leken och tona ned konkurrensen
samt se till att alla som vill får vara med. Det
kan dock vara svårt att tona ned tävlingsmo-
mentet och det kan leda till komplikationer.
Att inte tävla eller konkurrera är att förändra
idrottens grundläggande villkor, vilket vissa
menar riskerar att trivialisera idrotten. Chris-
topher Lasch menar t.ex. att idrotten riskerar
att bli något annat om dess grundläggande
syfte försvinner, vilket kan vara problema-
tiskt²⁵ Det finns exempel på hur idrott använts
i ekonomiska, fostrande eller nationalistiska
syften vilket resulterat i uppgjorda matcher,
gjort idrott till pedagogiska redskap eller för-
vandlat idrottsevenemang till nationalistiska
manifestationer. Organiseringen av barnidrot-
ten passar t.ex. väl in på hur den rationella
välfärdsstaten är uppbyggd, där fler fostrande
institutioner är förlagda utanför hemmet²⁶ När
idrottens egenart eller egna logik försvinner
eller tonas ner till förmån för andra syften blir
idrotten instrumentell, även om den används
för aldrig så goda syften.

Viljan att tävla för att försöka vinna förutsät-
ter såväl regler som medtävlare. Reglerna
är nödvändiga för att upprätthålla idrottens
jämlikhetsideal. Vidare kräver tävlandet med-
tävlare som också försöker vinna och som
har rimligt goda möjligheter att göra det. Att
medvetet ställa upp mot en påtagligt svagare
motståndare väcker inte bara löje utan upp-
häver något väsentligt i idrotten. Det finns
alltså ett nödvändigt gemensamhetsintresse
för att tävla.²⁷ Tävlandet är därmed en social

verksamhet eftersom det både förutsätter den
andre och gemensamma regler.

Redan en kort glimt av en ishockey- eller box-
ningsmatch gör det uppenbart att det råder
andra grundläggande regler när man utövar
idrott än i det vardagliga livet. Dessa regler
är bindande och godtyckliga och upphäver på
ett förutbestämt sätt det vanliga livets villkor
under en överenskommen tid. För att fånga att
idrotten styrs av en egen logik kan vi säga att
den är autonom, samt självreferentiell efter-
som människor egentligen inte idrottar för att
åstadkomma något utanför idrottsprestationen,
utan meningen tycks vara utövandet i sig.²⁸
Idrottsutövare kan självklart ha motiv som
ligger utanför idrotten, t.ex. att tjäna pengar,
eller mer närliggande för denna studie, att det
statliga stödet till idrotten också syftar till att
fostra barn och ungdomar. Men det är inte
viljan att tjäna pengar eller fostra som avgör
utgången av en match eller bedömer presta-
tioner. Idrottens självreferentialitet visar sig i
att det är den inomidrottsliga logiken och de
regler som gäller för en viss idrottsgren som
avgör hur en prestation skall bedömas och hur
de som tävlar skall rangordnas. Även om man
har ekonomiska eller sociala motiv för idrot-
tandet är det inte ekonomiska, politiska, peda-
gogiska eller andra hänsyn som avgör vem
som vinner en tävling.

Men att idrott är autonom innebär inte att den
utgör eller skapar en verklighet som är avskild
från världen i övrigt. Både i idrottsutövning
och i tävling är lycka, besvikelse, lojalitet,
uthållighet och kamratskap viktiga teman som
människor kan känna, leva ut och bearbeta.
Men de behandlas inom idrotten på dess vill-
kor och är insatta i dess avgränsade verklig-
het. Mikael Lindfelt menar att vi därmed kan
uppfatta idrott som en koncentrerad livsför-
enkling, och som sådan är dess band med den
övrige världen intakta.²⁹ Därför bör vi snarare
tala om idrottens beroende autonomi eftersom
det som utspelar sig där kräver det omgivande
samhället för att vara meningsfullt.³⁰ Därmed
tar barn och ungdomars sociala utsatthet och
behov av fostran plats inom idrotten, även om
dess syfte primärt är något annat. Idrottsfors-

24 a. a. s., 89. Det gäller åtminstone tävlingsidrott.
Det är osäkert hur dessa två ideal förhåller sig till indivi-
duellt utformade idrotter.

25 Lasch 1979. Se också Lindfelt 2006; Peterson
2007.

26 Herrtig 2007.

27 Lindfelt 2006, s.90.

28 a. a., s. 94.

29 a. a., s. 101.

30 Se också von Essen 2008.

karen Tomas Peterson har beskrivit denna dubbelhet med termerna föreningsfostran och tävlingsfostran.³¹ Den första termen avser idrottens uppdrag att främja demokratiska umgängesformer, där alla inkluderas och ingen underordnas. Tävlingsfostran, däremot, kommer ur idrottens egen logik eller verklighet, och syftar till att lära hur man handskar med tävlandet och hur man förhåller sig till konkurrenter och medtävlare. Peterson hävdar att barn- och ungdomsidrotten präglas av spänningen mellan samhällets intresse av föreningsfostran och idrottens tävlingsfostran och att denna motsättning utgör ett dilemma för de ideella ledare som är ledare och tränare.³²

Dessa försök att ringa in vad som konstituerar idrott kan tyckas vara väl ambitiösa för att förstå hur ideella ledare inom barn- och ungdomsidrotten uppfattar ledarskapets sociala dimensioner. Särskilt kan kopplingen till idrottens tävlings- och konkurrensideal uppfattas vara både onödigt och olämpligt. Men denna utflykt till idrottens egen logik kommer sig av antagandet att även om barn- och ungdomsidrotten värjer sig mot elitsatsningar och istället försöker inkludera alla som vill vara med formans föreställningar om ledarens uppdrag av det som utmärker idrotten. Det faktum att ledare och klubbar medvetet försöker finna former för att inkludera alla samt den pågående och mycket angelägna diskussionen om elit- och breddsatsningar talar för att det ideella ledarskapet inom barn- och ungdomsidrotten formas av spänningen mellan å ena sidan idrottens jämlikhets- och tävlingsideal och å andra sidan viljan att fostra och ta sociala hänsyn. Den intervjustudie om ideella ledares uppfattning om ledarskapets sociala dimension som nämndes ovan bekräftar detta antagande. Ett viktigt resultat var att vad idrottsledare än tycker om dessa faktorer kommer man som ledare förhålla sig till jämlikhets- och tävlingsidealet som grundläggande villkor inom idrotten.³³

Två analytiska redskap

Fostran och sociala insatser behandlas gärna som två skilda fenomen, men vid närmare

eftertanke är det inte helt enkelt att skilja dem åt. En annan fråga som påverkar hur vi undersöker idrottsledarskapets sociala dimension är om man kan tänka sig ett idrottsledarskap som inte alls inbegriper någon fostran, utan bara styrs av idrottens logik. För att diskutera dessa två frågor samt åstadkomma ett analysinstrument skall vi använda de kategoriseringar av ledarskapets sociala dimension som utformades i den intervjustudie som föregick föreliggande studie.

Som vi diskuterat ovan är ledarskapets sociala dimension något annat än den idrottsliga. Samtidigt rymmer ledarskap en social dimension eftersom det inbegriper ett samspel mellan individer. Att som tränare möta barn och ungdomar innebär ett socialt samspel där man som ledare är tvungen att ta hand om praktiska problem, konflikter i gruppen och enskilda individers bekymmer. En utgångspunkt är alltså att ledarskapets idrottsliga och sociala dimensioner inte är något man som ledare kan välja mellan, de finns representerade som två sidor av ledarskapet. Det hindrar inte att den sociala dimensionen kan vara mer eller mindre uttalad och mer eller mindre inriktad på konkreta sociala insatser. För att få syn på dess mångtydighet kan det vara lämpligt att tänka sig att idrottsledarskapets sociala dimension kan ta sig olika former som rör sig från att fostra till att göra medvetna sociala insatser.

1/ För det första kan ledarskapets sociala dimension avse det sociala sammanhang som den ideella ledaren ingår i. Ledarskapets sociala sida avser här den gemenskap eller laganda som finns i en grupp och som ledare försöker inkludera alla i.

2/ För det andra kan den avse de allmänmänskliga insatser som följer av att ha med andra människor att göra, inte minst barn. Att leda verksamhet är att ta del av och försöka lösa vardagliga problem som att skjutsa den stressade, trösta den ledsna och stötta den blyge.

3/ För det tredje kan ledarskapets sociala dimension innebära att ta del av och ställning till moraliska eller politiska frågor som aktualiseras i laget eller föreningen utan att de är

31 Se t.ex. Peterson 2007.

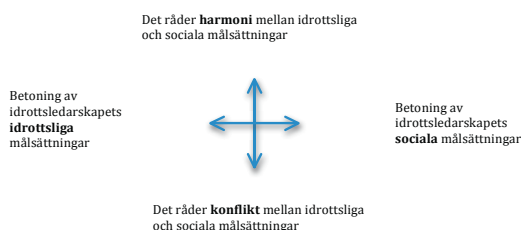
32 Franzén & Peterson 2005.

33 Börjeson & von Essen 2007.

idrottsliga frågor, som att verka för jämlikhet mellan könen, bidra till integration eller hjälpa ungdomar med drogproblem. De överstiger både det idrottsliga uppdraget att vara tränare och de allmänmänskliga behov som man som idrottsledare ställs inför.

4/ Idrottsledarskapets sociala dimension kan till sist avse den funktion som föreningen vill att verksamheten skall fylla i det vidare samhället eller i lokalsamhället. Idrotten kan då uppfattas bidra till folkhälsan eller föreningen kan sträva efter att vara en integrerande kraft i lokalsamhället. Idrottsledarskapet kan då uppfattas som ett slags aktivt medborgarskap.

Den idrottsfilosofiska utflykten visade att idrott kan uppfattas som en autonom arena som präglas av sin egen logik. Det betyder att det finns en spänning mellan idrottsledarskapets sociala dimension och den idrottsliga, och att de ideella ledarna måste hantera denna spänning. Vi är intresserade av att studera hur de ideella ledarna inom barn- och ungdomsidrotten ser på förhållandet mellan idrottsledarskapets idrottsliga och sociala dimension. För att få ett analysredskap med vilket vi kan bearbeta och åskådliggöra detta har vi utgått från nedanstående modell där vi urskiljer fyra idealtypiska positioner med avseende på synsätt på idrottsliga resp. sociala dimensioner och målsättningar.

Modellen kan beskrivas så att den innefattar de möjliga uppfattningar idrottsledarna kan ha om förhållandet mellan idrottsledarskapets sociala och idrottsliga dimensioner. Modellen vilar på antagandena att de sociala och idrottsliga dimensionerna uppfattas som två olika intresseriktningar och att dessa kan stå i konflikt till varandra eller vara i harmoni. Vidare att ledarna kan betona idrottsliga målsättningar eller sociala målsättningar och därmed underordna den ena eller den andra dimensionen.

Betonar man de idrottsliga målsättningarna och harmoni kan man uppfatta att idrott leder till goda sociala värden, t.ex. laganda. Betonar man de sociala dimensionerna och harmoni kan man anse att ett gott socialt sammanhang också leder till goda idrottsliga resultat. Betonar man den idrottsliga dimensionen och konflikt menar man att sociala målsättningar inte får störa idrottsliga målsättningar. Betonar man den sociala dimensionen och konflikt menar man att det är problematiskt att strävan efter idrottsliga resultat kan leda till sociala problem.

Frågeställningar

Dessa idrottsfilosofiska och andra utflykter leder fram till några frågeställningar. En självklar fråga är vilken omfattning de sociala insatserna har inom barn- och ungdomsidrotten. Eftersom denna enkätundersökning endast omfattar ett antal ideella idrottsledare inom Sörmlandsidrotten kan denna fråga inte besvaras. Den kan endast ge en fingervisning om vilket utrymme sociala insatser har hos de idrottsledarna som svarat på enkäten.

En fråga vi skall försöka besvara är dock vilka uttryck dessa sociala insatser tar sig. För att fånga upp idrottsledarskapets sociala dimension skall vi använda oss av de fyra former som vi presenterade ovan. En annan fråga är varför idrottsledarna gör sociala insatser samt hur långt de tycker att deras personliga sociala ansvar sträcker sig. Dessutom skall enkäten fånga upp hur ledarna ser på förhållandet mellan idrottsledarskapets idrottsliga och sociala dimensioner. Svaren på denna sista fråga gör det möjligt att placera in ledarna i den modell vi presenterat ovan.

Enkäten fångar också upp bakgrundsvariabler som kön, ålder, utbildning, ledaruppdrag och andra aspekter som kan vara relevanta för att försöka ringa in vilka sociala insatser olika typer av ideella ledare gör och hur de ser på idrottsledarskapets sociala dimension.

Metod och material – problem och möjligheter

Enkätundersökningen är gjord inom och i samarbete med Sörmlandsidrotten som är ett

av Riksidrottsförbundets distriktsidrottsförbund. Sörmlandsidrotten är ett samlingsnamn för Södermanlands Idrottsförbund och SISU Idrottsutbildarna. I distriktet ingår följande kommuner: Eskilstuna, Södertälje, Nyköping, Katrineholm, Strängnäs, Flen, Trosa, Oxelösund, Gnesta, Nykvarn och Vingåker. Därmed omfattar Sörmlandsidrotten både medelstor stad och landsbygd. 2010 ingick 782 idrottsföreningar i distriktet vilket gör det till ett medelstort distrikt.³⁴ Sörmlandsdistriktet valdes som undersökningsområde eftersom det inte präglas av storstadens speciella villkor samtidigt som det befinner sig på reseavstånd från Stockholm, vilket var att föredra av undersökningsekonomiska skäl.

Enkätformuläret utvecklades av forskare vid Ersta Sköndal högskola i dialog med den person som hade ansvar för studien inom Sörmlandsidrottens styrelse. SISU-idrottsutbildarnas konsulenter inom Sörmlandsidrotten, fick i uppdrag att dela ut och samla in enkäten i de föreningar som de besökte eller var verksamma i. I april 2011 började den delas ut till ideella ledare som var engagerade i barn- och ungdomsidrotten inom idrottsföreningar anslutna till Sörmlandsidrotten.

Parallellt med att enkäten tog form formulerades ett antal urvalskriterier på organisationsnivå, som skulle fånga upp organisationens storlek; landsbygd/tätort; individuell/lagidrott; flick-/pojklag; etnicitet; bredd/elitidrott. Den ursprungliga tanken var att basera urvalet på kriterier som skulle göra ett strategiskt urval möjligt så att sådana aspekter som kunde antas påverka hur man ser på dessa frågor kunde fångas upp och uppnå variation i föreningarnas bakgrundsförhållanden. Det visade sig emellertid svårt att få föreningar och ledare intresserade av att svara på enkäten vilket gjorde att fältarbetet drog ut på tiden. För att få tillräckligt många besvarade enkäter kom urvalskriterierna falla i bakgrunden, istället inriktades arbetet på att få in tillräckligt många svar för att kunna genomföra tillförlitliga statistiska analyser. I samråd med Sörmlandsidrottens styrelse var målsättningen att undersökningen skulle omfatta runt ett tusen besvarade enkäter, efterhand reviderades

denna målsättning till ca sex hundra enkäter. Fältarbetet avbröts i slutet av oktober för att inte dra ut allt för länge på tiden. Då omfattade undersökningen 530 besvarade enkäter vilket alltså är underlaget för de resultat som redovisas i denna rapport. Det finns ett relativt stort internt bortfall i materialet. Bortfallet varierar snarare mellan svarsalternativ än mellan de olika frågebatterierna. Det tyder snarare på att vissa svarsalternativ uppfattats som svåra att förhålla sig till än att ledarna avstått att svara för att de tröttnat på enkäten eller inte haft tid att göra klart den. I tabeller framgår det interna bortfallet som uteblivna/ogiltiga svar samt som ”vet ej”.

Att antalet besvarade enkäter kom att prioriteras framför vilka föreningar som valdes ut samt att konsulenter delade ut enkäten i samband med sina föreningsbesök gör att urvalet inte är systematiskt utan snarast kan karaktäriseras som ett bekvämlighetsurval. Enkätundersökningen hade inte ambitionen att ge generaliserbara resultat eftersom Sörmlandsidrotten inte har en förteckning över de ideella ledare som är engagerade i föreningar som är anslutna till distriktet. Därmed var det inte möjligt att göra en urvalsram som kunde garantera ett generaliserbart resultat. Det betyder att de resultat som presenteras och diskuteras i denna rapport inte är representativa för ideella ledare inom barn- och ungdomsidrotten inom Sörmlandsidrotten. Rapporten skall istället undersöka hur de som besvarat enkäten förhåller sig till idrottsledarskapets sociala dimensioner utifrån de teoretiska antaganden som skissas inledningsvis och, om det är möjligt, ringa in hur typer av ledare svarar med hjälp av de bakgrundsfaktorer som enkäten fångar upp. Därmed kan enkätstudien följa upp och pröva några resultat i den kvalitativa studie om idrottsledarskapets sociala dimensioner som diskuteras inledningsvis.

Ledarna som ...

Det är alltså 530 personer som har besvarat hela eller delar av enkäten. De är ledare inom barn- och ungdomsidrotten i någon av de idrottsföreningar som är anslutna till Sörmlandsidrotten. Vi skall låta dem framträda, både som personer utanför idrotten och som ledare inom de idrottsföreningar där de är engagerade.

34 Riksidrottsförbundet 2011.

... personer

Det är fler män (65 %) än kvinnor (35 %) som har svarat på enkäten.³⁵ Könsfördelningen bland de ledare som svarat stämmer tämligen väl med könsfördelningen bland idrottsledare generellt.³⁶ De ledare som svarat på enkäten fördelar sig på ålder på följande vis.

Tabell 1. Ålder och kön. Andel (%) som svarat.

Åldersgrupper	Totalt	Kvinna	Man
15 - 18 år	5	74	26
19 - 20 år	12	58	42
31 - 40 år	29	38	62
41 - 50 år	39	27	73
51 - 64 år	11	19	81
65 år och äldre	3	27	73

Det är alltså relativt få tonåringar och pensionärer bland de som svarat. De mellan 41 och 50 år utgör den största gruppen. Ser man på åldersstrukturen är nästan sjuttio procent av alla som svarat mellan 31 och 50 år, de åldrar där man kan förvänta sig att man har hemmavarande barn. Ser man på könsfördelningen inom åldersgrupperna är kvinnor överrepresenterade i de yngre åldersgrupperna och ju äldre ledarna är desto färre är kvinnor. Eftersom urvalet varken är systematiskt eller slumpmässigt vet vi inte om denna könsfördelning och spridning mellan åldrarna speglar ideella idrottsledare inom Sörmlandsidrotten. Data från den senaste befolkningsundersökningen om ideellt arbete visar att män samt personer mellan 30 och 49 år är överrepresenterade bland de som arbetar ideellt inom idrottsrörelsen.³⁷

Drygt 71 procent av alla som svarat har barn och drygt 56 procent har barn som också är aktiva i den förening där de är ledare. Det betyder att mer än 80 procent av alla som har barn också har barn som är aktiva i den förening där de är ledare. Det bekräftar att det finns ett starkt samband mellan att vara förälder till minderåriga eller hemmaboende barn och att vara ideell ledare inom barn- och

35 Alla procentsatser, i såväl text som tabeller, är avrundade till närmaste heltal. Procentandelar under en halv procent anges som 0.

36 Bland alla 696 000 personer som är ledare inom idrotten 2010 var 66 % män och 34 % kvinnor. Riksidrottsförbundet 2011.

37 Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010.

ungdomsidrotten. När föräldrar blir ledare kan uppfostrans rättviseideal komma i konflikt med idrottens konkurrensideal.³⁸ Att barnens idrottande kan tolkas både ur föräldrarnas och ur ledarens perspektiv kan tänkas påverka hur man uppfattar att idrottsledarskapets sociala dimension förhåller sig till den idrottsliga. 77 procent är gifta, sambo eller registrerad partner, 15 procent är ensamstående, medan knappt 6 procent är särbo eller flick-/pojkvän. De allra flesta arbetar hel- eller deltid (79 %), andelen arbetssökande, tjänstlediga eller sjukskrivna är endast 4 procent, drygt 8 procent studerar och 5 procent är pensionärer. Tabellen nedan visar hur de som svarat fördelar sig med avseende på högst avslutad utbildning.

Tabell 2. Utbildning. Andel (%) som svarat.

Grundskola	6
Flickskola/realskola	0,2
Gymnasium	49
Yrkesskola/Folkhögskola	12
Högskola/universitet	31
Ogiltigt/inget svar	2
Total	100

En knapp tredjedel har högskole- eller universitetsutbildning och knappt hälften har en gymnasieutbildning. Andelen som har eftergymnasial utbildning stämmer tämligen väl med vilken utbildningsgrad ideellt engagerade generellt har i det svenska samhället.³⁹ Ser vi slutligen till etnicitet är knappt 2 procent födda i Europa men utanför Norden och drygt 2 procent utanför Europa. Det är drygt 1 procent av ledarna där båda föräldrarna är födda i Europa men utanför Norden och knappt 2 procent vars båda föräldrar är födda utanför Europa. Sammantaget är de som svarat ofta medelålders föräldrar som är tämligen väl förankrade på arbetsmarknaden och som i liknande utsträckning som befolkningen i övrigt har en postgymnasialutbildning.

... engagerade i idrottsföreningar

Så långt har vi beskrivit de som svarat på enkäten utifrån allmänna karaktäristika. Nu skall vi presentera dem som ideella ledare engagerade i idrottsföreningar. Följande tabell

38 von Essen 2008.

39 Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010.

visar hur länge ledarna varit engagerade.

Tabell 3. Engagemangstid. Andel (%) som svarat.

Mindre än ett år	13
1-2 år	13
3-5 år	28
6-10 år	25
Mer än 11 år	18
Ogiltigt/inget svar	3
Totalt	100

De flesta har varit ledare mellan tre och fem eller mellan sex och tio år. Mer än hälften av alla som har svarat ingår i någon av dessa grupper. Det kan vara överraskande att så många har varit ledare i mer än sex år med tanke på att det ideella ledaruppdraget är så knutet till föräldraskap. Efter så många år som ledare är det troligt att de egna barnen har försvunnit ur föreningarna.⁴⁰ Det kan ju naturligtvis vara så att man har flera barn som följer på varandra vilket gör att man är ledare under längre tid samt att vissa stannar som ledare trots att de egna barnen slutat. Hur mycket tid lägger då ledarna ner på sitt engagemang? Följande tabell visar hur många timmar de arbetar ideellt per månad.

Tabell 4. Timmar per månad. Andel (%) som svarat

1-8 tim	24
9-16 tim	22
17-30 tim	27
mer än 32 tim	21
Ogiltigt/inget svar	6
Total	100

Tänker man sig att ett ideellt engagemang präglas av att en aktivitet ofta pågår i ett par timmar som äger rum en gång i veckan blir det naturligt att en grupp utgörs av dem som är engagerad mellan 1 och 8 timmar i månaden. De utgör en knapp fjärdedel. Ytterligare en knapp fjärdedel är aktiva upp till dubbelt så mycket. Därefter följer två grupper som lägger ner tämligen mycket tid. Det är anmärkningsvärt att så många som en dryg fjärdedel är aktiva mellan 17 och 30 timmar i månaden och att en femtedel mer än 32 timmar i månaden. Jämför man hur länge ledarna varit engage-

rade med hur mycket tid de lägger ner tycks det finnas en slags karriär; ju längre tid man har varit ledare, desto fler timmar lägger man ner per månad. Detta samband gäller dock bara till om man varit engagerad i 10 år, därefter avtar intensiteten. Detta mönster är särskilt tydligt bland män. Studerar man så hur kvinnor och män förhåller sig med avseende på hur intensivt man arbetar visar det sig att män är överrepresenterade bland de som arbetar många timmar per månad, alltså i de två grupper som arbetar 17–30 timmar respektive mer än 32 tim. Kvinnor är tvärtom överrepresenterade i de grupper som arbetar färre timmar per månad, alltså 1–8 tim. och 9–16 tim. per månad. Detta mönster, att män oftare arbetar ideellt fler timmar per månad än vad kvinnor gör återfinns också generellt bland de som arbetar ideellt i Sverige.⁴¹

Ledarna fick frågan om de tyckte att de engagerade sig lagom mycket eller om de ville öka, minska eller kanske avsluta sitt engagemang. De flesta tyckte att de engagerade sig tillräckligt (73 %), knappt 14 procent kunde tänka sig att engagera sig lite eller mycket mer. Det var sex procent som ville engagera sig mindre och endast en procent ville sluta. Det är främst kvinnor som vill engagera sig mer, vilket kan förklaras av att de oftare arbetar färre timmar. Samtidigt är det så gott som bara kvinnor som vill sluta.

En viktig fråga är naturligtvis vad dessa ledare har för uppgift i föreningen. Det kan dock vara så att man inte bara har en utan flera uppgifter, vi försökte därför fånga upp vad som var deras primära uppgift men också andra sysslor.

40 SOU 2008:59, s. 209.

41 Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010.

Tabell 5. Vilken(a) är din(a) uppgift(er) som idrottsledare? Andel (%) som svarat.

	i stor uts- trä- ckning	i viss mån	inte alls	Ogil- tiga/ inga svar
Träning	55	16	14	15
Lagledning	41	25	15	18
Funktionärsuppgifter	18	38	17	27
Sociala frågor	18	40	12	29
Administration	27	31	17	25
Styrelseuppdrag	27	12	36	26
Material och klädvård	14	30	27	30
Information	35	35	6	24
Skjutsa till träning	36	16	19	29

De flesta svarar att de främst är tränare, därefter kommer att vara lagledare. Det är även många som svarar att de informerar och skjutsar till träning, men dessa två uppdrag samlar väsentligt färre. En dryg fjärdedel ägnar sig åt administration i stor utsträckning och ungefär lika stor andel har styrelseuppdrag som huvudsakligt uppdrag. Därefter kommer funktionärsuppgifter och att ägna sig åt sociala frågor, en knapp femtedel menar att de gör det i stor utsträckning. 14 procent ägnar sig åt material- och klädvård i stor utsträckning. En klusteranalys som inte redovisas här visar att de som är tränare ofta också är lagledare och att de som sitter i styrelser ofta också ägnar sig åt administration.

Tar man istället sin ansats i vad ledarna inte gör sticker styrelseuppdrag ut, knappt 40 procent säger att de inte gör det alls. Det tyder på att ett styrelseuppdrag är något man antingen har eller inte, det är inget som följer av andra uppdrag eller sprids ut på många. Det motsatta mönstret gäller att informera, det är bara drygt sex procent som säger att de inte gör det alls. Båda dessa mönster torde vara rimliga. Styrelseuppdrag är formaliserade, något som man har eller inte har. Det torde vara naturligt att man informerar om träningar och tävlingar när man möter andra ledare, föräldrar eller barn- och ungdomar. Det är tämligen få som ägnar sig åt material och klädvård, och de som gör det säger att de gör det i viss mån. Man kan då anta att det är en syssla som en begränsad andel ledare gör vid sidan av andra sysslor.

Det är relativt få som svarar att de ägnar sig åt sociala frågor i stor utsträckning. Man kan

anta att det inte är ett formaliserat uppdrag. Men det är också relativt få som säger att de inte ägnar sig åt sociala frågor alls, det är det uppdrag de flesta menar att de gör det i viss mån. Det tyder på att sociala frågor är något som kommer med andra uppgifter som att man som ledare också måste förhålla sig till. Det stärker i så fall antagandet att sociala insatser ingår i att som ledare interagera med andra människor.

Ledarna är verksamma inom flick- och pojkidrott. Det är fler som är engagerade inom idrotter som domineras av pojkar (38 %) än inom de som domineras av flickor (27 %). Det är bara 11 procent som är engagerade i sammanhang där det förekommer lika mycket pojkar som flickor. Så många som 15 procent är inte engagerade i något lag. Män är kraftigt överrepresenterade bland de som är verksamma inom pojkidrotten och kvinnor är överrepresenterade bland dem som är verksamma inom flickidrotten. Könsfördelningen är tämligen jämn bland dem som är verksamma både inom flick- och pojkidrott, medan kvinnor oftare än män inte är verksamma inom något lag alls.

Eftersom fostran och socialt ansvarstagande är något som Riksidrottsförbundet och idrottsföreningar uppmuntrar till och som kan förekomma i ledarutbildningar fick ledarna frågan om de hade gått någon ledarskapskurs. De flesta (64 %) hade gått någon form av kurs i föreningens regi under de senaste tio åren, 36 procent nekade till att de hade gått någon kurs.

De som är verksamma inom fotboll är den ojämförligt största gruppen (35 %). Därefter kommer de som är engagerade i handboll (8 %) och ridsport (7 %). Att ledarna fördelar sig mellan dessa idrotter stämmer tämligen väl med hur olika idrotter fördelar sig storleksmässigt. Fotboll är den största idrotten bland barn och ungdomar, följt av ridsport. Denna fördelning betyder att de flesta ledare är engagerade i en lagidrott (66 %), medan en mindre andel (28 %) är engagerad i en individuell idrott. Kvinnor och yngre personer är ofta engagerade i individuella idrotter medan män och medelålders personer oftare är engagerade i lagidrotter.

Röster om idrottsledarskapets sociala dimension

Vi skall nu beskriva hur de ideellt engagerade svarar på frågor om idrottsledarskapets sociala dimension samt hur de mer övergripande ser på relationen mellan idrott och socialt ansvar. Vi skall också försöka ringa in de typer av ledare som svarar enligt vissa mönster och resonera om vad det säger oss om idrottsledarna.

Varför blir man idrottsledare?

Inledningsvis menade vi att de skäl man har för att bli idrottsledare kan påverka hur man ser på idrottsledarskapet. Ledarna fick därför frågan varför de blev engagerade

Tabell 6. Hur kom det sig att du blev ideell ledare i den förening där du fick denna enkät? Andel (%) som svarat.

	Instäm- mer absolut	Instäm- mer inte	Instäm- mer	Instäm- mer absolut	Inget/ ogiltigt svar	Vet ej
Jag ville eftersom mitt/mina barn idrottar i föreningen	23	4	15	47	9	2
Jag var tvungen eftersom mitt/mina barn idrottar i föreningen	64	15	4	2	14	2
Jag blev tillfrågad av föreningen/ annan ledare	8	6	37	39	9	1
Det är ett sätt att utöva mitt idrottsintresse	5	6	40	37	10	2
Jag ville göra en social insats	4	8	49	27	10	3
Idrotten är en vettig verksamhet för barn och ungdom som jag vill stödja	1	1	27	60	10	2
Jag ville ha något att göra	22	27	30	6	14	2
Det var ett sätt att bidra till mitt lokalsamhälle	9	17	40	17	11	6
Jag ville lära känna nya människor	10	21	42	11	13	3
Mitt barn ville att jag skulle bli ledare	34	26	16	4	16	5

En stor grupp svarar att de började eftersom idrott är en verksamhet som de vill stödja. Det är också många som svarar att de började eftersom de blev tillfrågade av föreningen, för att det var ett sätt att utöva sitt intresse eller för att de ville göra en social insats. Att man ville bli ledare för att man hade idrottande barn i föreningen har också ett relativt starkt stöd. Däremot avvisar de flesta att de tvingades bli ledare och många avvisar att de blev uppmanade av barnen. Att man blir ledare på grund av ett tryck utifrån är alltså något många avvisar. Att man ville bidra till lokalsamhället, lära känna nya människor eller att man ville ha något att göra har ett svagare stöd

I en explorativ faktoranalys som frilägger underliggande dimensioner framträder några mönster som belyser hur det kommer sig att man blev ideell idrottsledare. Att man själv ville och att de egna barnen ville eftersom barnen idrottade hänger ihop. Därför kan vi säga att vissa vill bli ledare på grund av sina barn. Vidare hänger alternativen att man var tvungen eftersom barnen idrottade och att man blev tillfrågad samman. Det gör att man kan säga att vissa blir ledare för att de påverkas. En tredje dimension rymmer att det var ett sätt att utöva ett idrottsintresse, man ville göra en social insats och att idrotten är en vettig verksamhet som man vill stödja. Därmed kan vi tänka oss att vissa blir ledare för att de lockas av föreningens verksamhet. I en sista dimension finns svaren att man ville ha något att göra, att man ville bidra till lokalsamhället och lära känna nya människor. Det mönstret indikerar att vissa blir ledare för att de lockas av ett socialt sammanhang.

Vilka sociala insatser försöker ledarna göra?

Vad gör då ledarna för att ta socialt ansvar? Ledarna fick därför följande fråga.

Tabell 7. Vilka sociala insatser försöker du göra inom ramen för ditt ledarskap? Andel (%) som svarat.

	Aldrig	Enstaka tillfälle	Ibland	Ofta	Ogiltigt/ inget svar
Jag försöker verka för en god laganda	0	1	6	87	5
Jag försöker se till att alla och inte bara de bästa får vara med	0	2	9	83	6
Jag försöker motverka mobbning	1	3	9	81	7
Jag försöker se till att ingen hamnar utanför gemenskapen	0	1	10	82	6
Jag försöker trösta om någon är ledsen	0	5	21	67	6
Jag försöker hjälpa till med läxläsning	76	8	4	3	8
Jag försöker tala med barnen/ungdomarna om de har problem utanför idrotten	15	35	30	13	7
Jag försöker stå för goda värderingar	0	1	14	77	7
Jag försöker verka för jämlikhet mellan tjejer och killar	5	11	20	56	8
Jag försöker hjälpa till om någon håller på att hamna snett	11	23	27	30	9
Jag försöker vara ett alternativ till dåliga gäng och dåliga vanor	13	14	24	42	8
Jag försöker lära ut samarbete och demokrati	7	15	27	44	7
Jag försöker samarbeta med barnen/ ungdomarnas föräldrar	2	13	35	42	8
Jag försöker vara en god förebild	0	2	11	79	7

De allra flesta svarar att de ofta verkar för en god laganda, försöker se till att alla och inte bara de bästa får vara med, motverkar mobbning och försöker se till att ingen hamnar utanför. Många försöker också vara en god förebild, stå för goda värderingar och trösta om någon är ledsen. Väldigt få menar att de aldrig gör sådana insatser. Alla dessa alternativ ligger nära eller är integrerade i själva ledarskapet. Att leda eller träna ett lag innebär ju att skapa en god laganda och inkludera alla.

Inte riktigt lika många menar att de försöker verka för jämlikhet mellan tjejer och killar eller att de samarbetar med föräldrarna. Dessa alternativ är inte på samma sätt integrerade

i ledarskapet. Vidare är det något färre som svarar att de försöker vara ett alternativ till dåliga gäng och ovanor eller att de försöker lära ut demokrati. Dessa insatser är inte heller kopplade till idrottandet utan är moraliska eller sociala frågor som aktualiseras i och med att man möter idrottande barn och ungdomar. Till sist är det påtagligt färre som ofta eller ibland försöker hjälpa till om någon håller på att hamna snett, talar med barn eller ungdomar om problem som ligger utanför idrottandet och som försöker hjälpa till med läxläsning. Ju längre ifrån idrottandet och idrottsledarskapets praktik de sociala insatserna kommer, desto färre är det som svarar att de försöker göra sådana insatser.

Dessa resultat tyder på ett stöd för antagandet att idrottsledarskapets sociala dimension tar sig olika former, och att de rör sig från de som är integrerade i själva ledarskapet till insatser som ligger utanför det idrottsliga. En faktoranalys av svaren ger ytterligare stöd detta antagande efter att det visar sig att svarsalternativen bildar tre dimensioner. I den första ingår att verka för en god laganda, se till att alla får vara med, stå för goda värderingar, vara en god förebild samt att samarbeta med barnens och ungdomarnas föräldrar. Alla alternativ utom det sista alternativet är kopplade till det sociala sammanhang som ledaren ingår i kraft av sitt ledarskap. Därmed avviker dimensionen från den indelning vi presenterade inledningsvis. Samtidigt är många föräldrar involverade i föreningen och idrottandet som ledare, kanske finns även andra med som åskådare och stöd. Att då samverka med närvarande föräldrar kan uppfattas som något som ingår i att vara idrottsledare för barn och ungdomar. Dessa svar tyder på att man uttrycker idrottsledarskapets sociala sida. I en andra dimension finns följande alternativ: att försöka motverka mobbning, se till att ingen hamnar utanför gemenskapen och att trösta om någon är ledsen. Dessa svar indikerar att man som ledare tar det allmänmänskliga ansvar som följer av att möta människor och som därför följer med ledarskapet utan att vara kopplat till själva idrottandet. Denna dimension uttrycker idrottsledarskapets sociala ansvar. För det tredje hänger följande alternativ samman: hjälpa till med läxläsning, tala

med barnen/ungdomarna om de har problem utanför idrotten, hjälpa till om någon håller på att hamna snett, vara ett alternativ till dåliga gäng och dåliga vanor samt lära ut samarbete och demokrati. Denna dimension uttrycker idrottsledarskapets samhällsliga sociala ansvar eftersom det är insatser som inte följer av ledarskapet och som överstiger ett allmänmänskligt ansvar. Sammantaget visar faktoranalysen att svaren grupperar sig på ett sådant sätt att de bekräftar de former som vi antog att idrottsledarskapets sociala dimension kunde ta sig.

Motiv för sociala insatserna och det sociala ansvarets gräns

Nu kommer vi till de motiv man har för att göra sociala insatser som idrottsledare.

Tabell 8. Varför gör du sociala insatser som idrottsledare Andel (%) som svarat.

	Instämmer absolut inte	Instämmer inte	Instämmer	Instämmer absolut	Ogiltigt/ ej svar	Vet ej
Jag tycker att som ledare måste man ta ansvar för både idrottsliga och sociala behov	0	1	46	45	6	1
Klubben/föreningen har bestämt att vi skall ta socialt ansvar	20	27	19	5	9	19
Det är så självklart att ta socialt ansvar att jag inte vet hur det gick till	1	3	43	42	7	5
Det fanns barn/ungdomar som behövde hjälp och det går ju inte att säga nej	9	25	31	11	10	14
Att fostra och ta socialt ansvar är inte mitt ansvar, det får föräldrarna göra	24	47	12	2	10	5
Jag har aldrig behövt ta något socialt ansvar	35	37	9	3	10	5
Vi skall ägna oss åt idrott, sociala frågor stör idrottandet	39	40	6	2	8	4
Jag försöker ta socialt ansvar men tycker inte att jag räcker till	13	42	24	2	8	11

Framför allt tycker de att man som ledare måste ta ansvar för både idrottsliga och sociala behov samt att det är så självklart att ta socialt ansvar att man inte vet hur det gick till. Därefter menar man att det inte går att säga nej

eftersom det finns barn/ungdomar som behöver hjälp. Att de försöker ta socialt ansvar men inte tycker att de räcker till och att föreningen har bestämt att man skall ta socialt ansvar har ett något svagare stöd, men att man aldrig har behövt ta socialt ansvar eller att man avvisar att ta socialt ansvar eftersom det stör idrottandet eller för att det är föräldrarnas ansvar har mycket svagt stöd.

För att se hur dessa svar hängde samman gjorde vi en faktoranalys. Den visar att svaren hänger samman i tre dimensioner. I den första ingår: att som ledare tycker att man måste ta ansvar för både idrottsliga och sociala behov samt att det är så självklart att ta socialt ansvar att man inte vet hur det gick till. Dimensionen uttrycker att beslutet att socialt ansvar kommer inifrån eftersom det är något man tycker eller är så självklart att man inte kan peka på när man tog beslutet, det är då en livshållning. Sedan följer en dimension som ger uttryck för att socialt ansvar kommer av yttre krav. Man svarar då att föreningen har bestämt att man skall ta socialt ansvar och att det fanns barn/ungdomar som behövde hjälp och att det inte går att säga nej. En sista dimension ger uttryck för att man vill skjuta det sociala ansvaret ifrån sig. Då svarar man att fostra och ta socialt ansvar inte är ledarens ansvar, det får föräldrarna göra, att man aldrig har behövt ta något socialt ansvar, att man som idrottsledare skall ägna sig åt idrott eftersom sociala frågor stör idrottandet samt att man försöker ta socialt ansvar men inte tycker att man räcker till. Vi kan då konstatera att uppfattningen att socialt ansvar kommer inifrån har det starkaste stödet, att det kommer av yttre tvång eller krav har ett svagare stöd men att skjuta det sociala ansvaret ifrån sig har ett tämligen svagt stöd. För att få syn på en mer principiell hållning följde vi upp frågan om idrottsledarens sociala ansvar genom att söka efter gränsen för detta ansvar.

Tabell 9.⁴² Hur långt tycker du att ditt sociala ansvar sträcker sig som idrottsledare? Andel (%) som svarat.

Jag tycker att det är mitt ansvar som ledare att ...	Instämmer absolut inte	Instämmer inte	Instämmer	Instämmer absolut	Inget/ogiltigt svar	Vet ej
... ta hand om den som skadar sig	-	1	32	59	7	1
... trösta den som blir ledsen för att den förlorar	-	2	41	48	7	2
... hjälpa den som har det besvärligt hemma	1	14	52	17	7	8
... hindra mobbing i gruppen	0	-	20	72	7	1
... främst ägna mig åt dem som är lite sämre	6	46	30	6	8	3
... ta kontakt med berörda myndigheter om jag tror att någon lever destruktivt	3	13	44	15	7	16
... fostra barnen och ungdomarna att bli demokratiska medborgare	2	14	45	23	7	9
... verka för jämställdhet mellan flickor och pojkar	1	4	45	40	7	3
... bidra till att invandrare kommer in i det svenska samhället	1	5	50	30	7	7

Vi känner igen mönstret. En överväldigande majoritet instämmer i att man som idrottsledare har ansvar för att ta hand om den som skadar sig, trösta den som blir ledsen samt hindra mobbing. Det är mycket få som avvisar detta sociala ansvarstagande som hänger samman med att vara ledare för barn och ungdomar. Det är dock något överraskande att många menar att man som idrottsledare har ansvar att bidra till att integrera invandrare, fostra barn och ungdomar till demokratiska medborgare samt verka för jämställdhet mellan flickor och pojkar. Dessa alternativ har ett starkare stöd än att man som idrottsledare har ansvar för att ta kontakt med berörda myndigheter om man tror att någon lever destruktivt samt hjälpa dem som har det besvärligt hemma. De senare alternativen kan tyckas ligga närmare att möta barn och ungdomar som har behov av omsorg. Å andra sidan ställer dessa insatser tydliga krav, de andra är mer allmänna och kräver snarare en attityd än konkreta insatser. Svagast stöd har att man som idrottsledare har ansvar att främst ägna sig åt dem som är lite sämre.

42 Några alternativ valdes inte av någon, de är markerade med streck. De alternativ som har 0 procent valdes av mindre än en halv procentandel.

En faktoranalys visar att svaren grupperar sig i två dimensioner. Den första dimensionen inbegriper att man menar att man har ansvar för att ta hand om den som skadar sig, trösta den som blir ledsen vid en förlust samt att hindra mobbing. Denna dimension uttrycker då att idrottsledare har ansvar inom det idrottsliga. En andra dimension rymmer att man menar att ansvaret sträcker sig till att hjälpa den som har det besvärligt hemma, att ta kontakt med berörda myndigheter om man tror att någon lever destruktivt, fostra barn och ungdomar att bli demokratiska medborgare, verka för jämställdhet mellan flickor och pojkar samt bidra till att invandrare kommer in i det svenska samhället. Denna dimension uttrycker att idrottsledarens ansvar sträcker sig utanför det idrottsliga.

Att svaren fördelar sig i dessa två dimensioner bekräftar våra tidigare resultat som säger att den sociala dimensionen kan vara integrerad i eller tätt kopplad till hur ledarskap utövas, medan den i en annan form kan överstiga idrottsledarens interaktion med barn och ungdomar och även omfatta moraliska eller politiska frågor som aktualiseras i laget eller klubben utan att vara idrottsliga frågor.

Ett svarsalternativ faller dock utanför båda dessa dimensioner och det är att man som idrottsledare har ansvar för att främst ägna sig åt dem som är lite sämre. Det är naturligtvis svårt att avgöra varför detta alternativ faller utanför dimensionerna. En möjlig tolkning är dock att detta alternativ innebär ett socialt ansvar som står i konflikt med idrottens jämlikhets- och konkurrensideal som innebär att man i idrott strävar efter att vinna och att de som är bäst får samma möjligheter som de som är sämre.

Barn och ungdomsidrottens sociala ansvar

Hittills har frågorna bara fångat upp hur ledarna förhåller sig till tre av de former av socialt ansvarstagande som vi skissade inledningsvis. Den fjärde formen avser det sociala ansvar som klubben eller de aktiva vill att verksamheten skall fylla i det vidare samhället eller i lokalsamhället. För att se hur ledarna uppfattade barn- och ungdomsidrottens samhällsansvar ställdes följande fråga.

Tabell 10. Har barn och ungdomsidrotten ett socialt ansvar? Andel (%) som svarat.

	Instäm- mer absolut inte	Instäm- mer inte	Instäm- mer	Instäm- mer absolut	Inget/ ogiltigt svar	Vet ej
Nej, föreningar inom barn och ungdomsidrotten bör ägna sig åt idrott och inte åt sociala insatser	32	45	9	4	5	5
Nej, om barn och ungdomar vill satsa på idrott skall de inte störas av sociala frågor	28	51	8	1	4	7
Nej, stat och kommun vältrar över sitt sociala ansvar på idrottsföreningar	18	45	14	2	5	15
Nej, men barn och ungdomar som får social stöttning gör ofta goda idrottsresultat	7	14	41	15	6	17
Ja, idrotten får statliga bidrag och bör samarbeta med sociala myndigheter	1	8	57	17	5	12
Ja, ideella ledare inom barn och ungdomsidrotten har ett socialt ansvar	0	4	54	30	4	7
Ja, idrotten är särskilt lämpad att fostra och ta socialt ansvar för barn och ungdomar	1	6	50	30	4	10

Generellt har de alternativ som anger att barn- och ungdomsidrotten har ett samhällsansvar ett starkare stöd än de som avvisar denna ståndpunkt. Det fjärde alternativet är en förmedlande ståndpunkt, där man kan avvisa samhällsansvaret men ändå markera att det kan vara positivt för de som idrottar. Det alternativet får också svagare stöd än de som odelat bejakar idrottens samhällsansvar, men starkare stöd än de som odelat avvisar det samma. Skillnaden i styrka mellan de positiva och de negativa svaren är slående, det finns dock nyanser. Det alternativ som säger att stat och kommun vältrar över ansvar på idrotten har ett något starkare stöd än de andra negativa alternativen. Det alternativ som menar att idrotten bör samarbeta med sociala myndigheter eftersom den får statligt stöd får svagast stöd bland de som är positiva till samhällsansvaret. Det antyder att det finns ledare som ställer sig tveksamma till att staten bör ställa krav på att idrotten skall ta ett samhällsansvar.

Även resultaten från denna fråga studerades i en faktoranalys. Den kunde visa det som redan syns i tabellen ovan, nämligen att svaren grupperar sig i två dimensioner. Den första

dimensionen uttrycker att barn- och ungdomsidrotten har ett socialt ansvar och rymmer att man menar att idrotten bör samarbeta med statliga myndigheter eftersom den får statliga bidrag, att ideella ledare inom barn och ungdomsidrotten har ett socialt ansvar samt att idrotten är särskilt lämpad att fostra och ta socialt ansvar för barn och ungdomar. Den andra dimensionen uttrycker då istället att barn- och ungdomsidrotten inte har ett socialt ansvar och inbegriper att föreningar inom barn- och ungdomsidrotten bör ägna sig åt idrott och inte åt sociala insatser, att om barn och ungdomar vill satsa på idrott skall de inte störas av sociala frågor, att stat och kommun vältrar över sitt sociala ansvar på idrottsföreningar samt att idrotten inte har ett socialt ansvar, men barn och ungdomar som får social stöttning ofta gör goda idrottsresultat. Stödet för den första dimensionen är alltså starkare än den som är negativ till idrottens samhällsansvar.

Idrottens tävlan och socialt ansvar – konflikt eller harmoni?

Till sist skall vi närma oss hur ledarna ser på det dilemma som uppstår då idrottsföreningar både har samhällets uppdrag att bedriva föreningsfostran och idrottens uppdrag att ägna sig åt tävlingsfostran.

Som vi inledningsvis argumenterat för finns det skäl att hävda att dessa två uppdrag står i konflikt till varandra eftersom idrotten är autonom och styrs av sin egen logik. Men det är naturligtvis möjligt att hävda att andra målsättningar, i vårt fall sociala, kan fungera i harmoni med de idrottsliga. Med hjälp av vår kvalitativa studie formulerade vi ett analysredskap som skulle fånga upp om man menade att det råder harmoni mellan idrottsliga och sociala målsättningar, samt vilken av dessa målsättningar man betonade framför den andra. För att studera vilken av dessa två målsättningar ledarna betonade och hur de förhåller sig till varandra ställde vi följande fråga.

Tabell 11. Hur ser du på förhållandet mellan idrott och socialt ansvar? Andel (%) som svarat.

	Instäm- mer absolut inte	Instäm- mer inte	Instäm- mer	Instäm- mer absolut	Inget/ ogiltigt svar	Vet ej
Socialt ansvar	30	48	7	2	5	7
handlar om empati och idrott om konkurrens, de bör inte blandas ihop						
Idrott kan leda till god social gemenskap	0	1	35	57	4	2
En god social situa- tion kan leda till goda idrottsresultat	1	5	46	35	5	9
Idrottsens konkur- renstänkande kan leda till elitvän- kande och andra negativa sociala konsekvenser	15	51	15	2	5	11
Idrottsrörelsens sociala ansvar får inte hindra goda idrottsresultat	7	27	34	8	7	17

De alternativ som indikerar harmoni mellan idrottsliga och sociala målsättningar får starkast stöd, och det oavsett om den idrottsliga eller den sociala målsättningen betonas. Många menar alltså att det råder harmoni mellan idrottsliga och sociala målsättningar. Av de alternativ som fångar upp en konflikt mellan idrottsliga och sociala målsättningar får det alternativ som betonar den idrottsliga sidan starkast stöd. Nästan 42 procent stämmer in i detta påstående vilket är fler än de som avvisar det eftersom 24 procent inte svarat på frågan. Det är endast 17 procent som menar att de idrottsliga målsättningarna måste stå tillbaka om det finns en konflikt mellan de två sidorna. 66 procent avvisar detta alternativ. De flesta avvisar alltså att det finns någon konflikt, men om man är tvungen att ta ställning till den väljer man att betona den idrottsliga målsättningen.

Även för denna fråga gjorde vi en faktoranalys, och den föll ut som man kan förvänta sig. Svaren fördelar sig i två dimensioner. Dels en första som uttrycker att det råder harmoni mellan idrott och socialt ansvar. I denna dimension ingår alternativet att idrott kan leda till god social gemenskap och att en god social situation kan leda till goda idrottsresultat. Alltså de alternativ som fångar upp att det råder harmoni, oavsett om man betonar den idrottsliga eller den sociala målsättningen. Den andra dimensionen uttrycker att det råder konflikt mellan idrott och socialt ansvar.

Denna dimension rymmer att socialt ansvar handlar om empati och idrott om konkurrens och att de inte bör blandas ihop, att idrottens konkurrenstänkande kan leda till elitvänkande och andra negativa sociala konsekvenser samt att idrottsrörelsens sociala ansvar inte får hindra goda idrottsresultat. Det första av dessa alternativ hänger inte logiskt samman med de två andra. Förklaringen är förmodligen att den avgörande skiljelinjen går mellan harmoni och konflikt.

Sammanfattning

Enkätundersökningen bekräftar den kvalitativa undersökningens resultat som visar att drottsledarskapets sociala dimension har olika former som rör sig i ett kontinuum från idrottsledarskapets sociala sida som är en aspekt av den sociala interaktion som ledarskap innebär, till det allmänmänskliga ansvarstagande som uppkommer, särskilt när man som vuxen eller äldre tonåring har med barn och ungdomar att göra. I nästa form kommer den sociala dimensionen avse att ta ställning till och ansvar för frågor och behov som finns bland de barn och ungdomar man tränar eller leder, men som inte har med interaktion eller allmänmänskliga behov att göra. Till sist finns det en form där man menar att idrotten fyller en samhällsroll då den som institution och rörelse tar ett samhällsansvar. Det betyder att den sociala dimensionen inte är något man som ledare kan välja bort, så gott som ingen gör det heller. Det betyder också att ju mer expansiv den sociala dimensionen är, desto svagare stöd får idén om idrotten som fostrande och socialt ansvarstagande. Denna tendens förstärks av att många menar att det råder harmoni mellan idrottsliga och sociala målsättningar. Är man tvungen att ta ställning till en konflikt mellan de två målsättningarna betonar de flesta de idrottsliga målsättningarna. Man skulle kunna uttrycka det så att den sociala dimensionen varken är överordnad eller likställd den idrottsliga målsättningen utan något viktigt som idrottande och engagemang i en välfungerande idrottsförening kan leda till.⁴³

43 Se Wuthnow (1991) om hur ideella menar att deras engagemang är givande men att syftet inte är att få något själva. Det de får tillbaka skulle kunna beskrivas som något oplanerat gott, Wuthnow använder termen "byproduct". Se även von Essen 2008; von Essen 2011.

Vem tycker vad?

Eftersom enkätundersökningens resultat inte var möjliga att generalisera är det vanskligt att peka ut vilka grupper av ledare som föredrar vissa av de svarsdimensioner vi har redovisat. Det blir ju lätt så att de svarsmönster som finns i undersökningen tillskrivs idrottsledare inom Sörmlandsidrotten generellt trots att det inte finns statistiskt underlag för en sådan generalisering. Trots detta skall vi undersöka om det finns svarsmönster som kan tillskrivas vissa typer av ledare.

Mest påfallande är att de samband med vilka vi kan gruppera ledare efter olika svarsmönster är få och relativt svaga. Det tycks alltså vara så att de uppfattningar om ideella idrottsledares sociala ansvar inom barn- och ungdomsidrotten som vi sett komma till uttryck i de dimensioner vi funnit är tämligen jämnt fördelade bland de idrottsledare som svarat på enkäten. Att vi finner få och svaga samband kan emellertid också förklaras av att det är för få som svarat på enkäten samt av materialets interna bortfall. I så fall är 530 svar för få och det interna bortfallet för stort för att kunna fastställa att eventuella samband mellan de dimensioner vi funnit och individer inte är slumpmässiga. Dessa två förklaringar låter sig dock kombineras, vilket torde vara en rimlig tolkning. Det kan då finnas samband som kan visa vilka typer av ledare som tenderar att svara på ett visst sätt. Vi kan dock inte visa att dessa inte är slumpmässiga eftersom materialet är för litet. Samtidigt, om det funnes tillräckligt klara skillnader mellan grupper med avseende på kön, ålder, ledaruppgift eller annat hade de kunnat säkerställas trots det ringa materialet.

En slutsats är då att de idrottsledare i Sörmlandsidrotten som svarat på enkäten tycker tämligen lika i frågor som handlar om idrottsledarskapets sociala dimension. Det talar för att ålder, kön, funktion, osv spelar mindre roll än att man är ideell ledare inom en idrottsförening. Dessa uppfattningar tycks därmed vara väl institutionaliserade inom idrotten. Som individ är man medveten om dem och tillräckligt många delar dem för att åstadkomma denna homogenitet. Det passar väl in i på det sätt att teoretisera kring idrotten som säger att

den är en avskild, eller autonom, verklighet. Idrotten utgör då ett institutionellt sammanhang som präglas av så självklart accepterade normativa föreställningar och kognitiva tolkningsramar att verkligheten uppfattas på ett visst sätt när man befinner sig på idrottens sociala arenor.⁴⁴

Även om frånvaron av samband är påfallande finns det mönster i svaren som är värda att diskutera. När vi frågade efter vilka sociala insatser ledarna försökte göra inom ramen för sitt ledarskap kunde vi visa att svaren fördelade sig på tre dimensioner, nämligen att idrottsledarskap har en social sida, ett socialt ansvar och ett samhällligt socialt ansvar. Det är ofta de som varken är tränare eller lagledare som inte uttrycker den sociala sidan i sitt ledarskap. Det ligger i linje med den indelning av det sociala ansvarstagandets olika former vi gjorde inledningsvis eftersom den sociala sidan fångar upp ledarskapets sociala aspekt, den interaktion och de behov som uppstår när man möter barn och ungdomar i verksamheten. Sitter man i en styrelse eller ägnar sig åt administration är den inte aktuell på samma sätt.

Vi frågade också vad det är som gör att man försöker göra sociala insatser. I svaren föll tre dimensioner ut, att socialt ansvar kommer inifrån, att det kommer av yttre krav och att man skjuter ansvaret ifrån sig. De med högskoleutbildning är mer benägna att mena att det sociala ansvaret är kommer inifrån, de menar att det är ett eget beslut eller en livshållning. Det finns vidare ett starkt samband mellan att mena att det sociala ansvaret kommer inifrån och att tycka att det sträcker sig utanför det idrottsliga. De som ger uttryck för denna aktörsorienterade dimension menar alltså ofta att idrottsledare också har ansvar att hjälpa den som har det besvärligt hemma eller ta kontakt med berörda myndigheter. De överskrider därmed den sociala arena som idrotten och föreningen utgör. Det kan både vara uttryck för allmänna värderingar om idrottens fostrande roll och en individualistisk hållning.

Personer mellan 18 och 30, däremot, är mer benägna att både avvisa att ansvaret kommer

⁴⁴ Scott 1994, s. 56f; Swidler 2001.

inifrån och att idrottsledarens ansvar sträcker sig utanför idrottandet. Att yngre personer oftare avvisar att de beslutar själva kan ha att göra med att en del av dem inte hunnit så långt i sin ledarkarriär och därför inte kan fatta egna beslut i samma utsträckning. De som har gått ledarkurs är mer benägna att se det sociala ansvaret som ett yttre tvång. Vi kan anta att föreningarnas policy eller riktlinjer i sociala frågor ofta ingår i ledarkurser och sociala insatser blir då något som föreningen bestämt. De som har gått ledarkurs menar också oftare att det finns en konflikt mellan idrott och socialt ansvar. Tränare och lagledare skjuter oftare ansvaret ifrån sig. Det är paradoxalt eftersom denna grupp oftare ger uttryck för idrottsledarskapets sociala sida och ansvar i sina handlingar. En möjlig förklaring kan vara att man som tränare och lagledare gör de sociala insatser som är integrerade i att leda och träna barn och ungdomar. Men när ansvaret blir mer formaliserat och även inkluderar sådant som inte hör till idrottandet så motsätter man sig detta och menar att det är föräldrarnas ansvar eller att det stör idrottandet. Det bekräftar i så fall det vi fann i den kvalitativa studien.

Till sist, hur långt menar de som svarat att idrottsledarens ansvar sträcker sig? Det visar sig att de ledare som har idrottsaktiva barn är mer benägna att mena att idrottsledarens sociala ansvar ligger inom idrottandet och föreningen. Att föräldrar till idrottsaktiva barn främst ser till det sociala ansvar som finns inom idrotten och föreningen är kanske inte så konstigt, deras barn finns ju där. Frågan om hur långt ansvaret sträcker sig kopplar till förhållandet mellan barn- och ungdomsidrottens idrottsliga respektive sociala målsättningar. Det finns nämligen ett starkt samband mellan uppfattningen att det råder harmoni mellan dessa två målsättningar och att barn- och ungdomsidrotten som sådan inte har ett socialt ansvar. Det finns alltså en stor grupp som menar att idrott och sociala insatser ömsesidigt förstärker varandra så länge det äger rum inom det vi inledningsvis kallade idrottens beroende autonomi, men att idrotten som sådan inte har ett socialt ansvar.

Därmed kan vi låta uppfattningen att det råder harmoni mellan idrottsliga och sociala

målsättningar samt att idrotten som sådan inte har ett socialt ansvar vara två indikatorer på det vi inledningsvis och utifrån teoretiska överväganden kallade idrottens beroende autonomi. Indikatorerna avser då moraliska aspekter på denna autonomi. Det är många som bejakar båda indikatorerna, 247 personer eller 46 procent av de som bevarat de frågor som ligger under indikatorerna. Det är alltså knappt hälften av alla som svarat som bejakar båda indikatorerna. Hur man ställer sig till idrottens beroende autonomi på det sätt som vi har operationaliserat den är jämnt fördelat bland alla som svarat. Det ligger i linje med enkätundersökningens övergripande resultat, och förstärker intrycket att dessa åsikter är väl institutionaliserade inom idrotten. Personer med högskoleutbildning är något mindre benägna att ställa sig bakom dessa två positioner medan de med högst gymnasieutbildning är mer benägna att avvisa att det råder harmoni men instämna i att idrotten inte har ett socialt ansvar. De menar alltså att det råder konflikt mellan idrottsliga och sociala målsättningar och betonar de idrottsliga. Det finns dock ett klart samband mellan vilka motiv till socialt engagemang man har och hur man ställer sig till idrottens beroende autonomi. Både de som skjuter beslutet att ta socialt ansvar ifrån sig och de som menar att det kommer av yttre krav bejakar båda indikatorerna i väsentligt högre utsträckning än de som inte uppfattar sitt ansvar så. Bland de som menar att beslutet att ta socialt ansvar kommer ifrån är dimensionerna jämnt fördelade.

Vi kan belägga dessa samband men inte vad som är orsak och vad som är verkan. Vi kan heller inte helt bortse ifrån att det kan finnas en bakomliggande faktor som både förklarar hur man ser på ansvar och på idrottens beroende autonomi även om de analyser vi gjort inte visar på någon sådan bakomliggande faktor. Det finns alltså metodologiska problem förknippade med att dra slutsatser. Trots det kan en tolkning vara att de som inte hänvisar till sig själva är mer benägna att agera i sin ledarroll enligt idrottens institutionaliserade tolkningsramar. Att det finns ett samband mellan att hänvisa till yttre omständigheter, som ju inte betonar reflexivitet och aktörsskap, och att bejaka idrottens beroende autonomi

kan då tala för idén att idrotten som sociala arena karaktäriseras av väl institutionaliserade tolkningsramar och normer. Som idrottsledare fostras man in i dessa, man har kanske själv idrottat inom barn- och ungdomsidrotten, och agerar oreflekterat enligt den logik som styr idrotten. Man socialiseras in i idrotten och uppfattningar om idrottens fostrande roll och idrottsledarens uppdrag att föreningsfostra och tävlingsfostra formas av den logik som präglar idrottens egenart. Idrottsledare har då inte en ”neutral” uppfattning om idrottsledarskapets sociala dimensioner utan de uttrycks i och formas ofta av idrottens beroende autonomi.

Avslutning

Låter man de ideella idrottsledarna komma till tals bekräftar de att barn- och ungdomsidrotten fyller en fostrande funktion. Så gott som alla ledare säger att de tar socialt ansvar när de leder och tränar barn och ungdomar. Många tycker vidare att man som ledare bör ta ansvar och att det är självklart att göra det. Resultaten tyder då på att idrottsrörelsen kan hävda att barn- och ungdomsidrotten har en fostrande roll och gör sociala insatser.

Att ledarna är tämligen eniga om att de gör sociala insatser skulle tyda på att spänningen mellan tävlingsfostran och föreningsfostran inte utgör ett dilemma för ledarna. Men ledarna bejakar den sociala dimensionen så länge sociala insatser är integrerat i själva idrottsledarskapet, alltså det sociala ansvars-tagande som uppstår i eller direkt följer av ledarens interaktion med barn och ungdomar. Vi har beskrivit detta som ledarskapets sociala sida och ansvar. Om ledarna förväntas ta ansvar för frågor som ligger utanför idrottens naturliga dynamik är emellertid inte ledarnas svar längre lika självklart positivt. Det är när sociala insatser och föreningsfostran uppfattas vara främmande eller i konkurrens med idrottens målsättningar och egen logik som detta dilemma uppstår.

Det kan tyckas vara trivialt att idrottsledare bejakar att deras ledarskap har en social sida. Att inte bry sig om hur de barn och ungdomar man leder har det bör väl snarare uppfattas som brist på social talang än ett ställningstagande till idrottens sociala ansvar. Men även

om det är självklart så är det förmodligen betydelsefullt för många barn och ungdomar att möta en vuxen eller tonårig ledare som tröstar, uppmuntrar och låter alla vara med. Det betyder vidare att det idrottsliga och det sociala inte kan hållas isär i idrottsledarskapet. Därmed tar så gott som alla ledare någon form av socialt ansvar vilket gör det svårt att dela in ledare i sådana som bara sysslar med idrott och de som också tar socialt ansvar.

Det är alltså när de sociala insatserna går utöver att ta ansvar för de relationer som följer av att möta andra som spänningen mellan idrottsliga och sociala målsättningar uppkommer. Att ägna sig åt andra frågor än idrott eller göra sådana insatser som ligger utanför idrotten har väsentligen lägre stöd. Stödet blir ännu svagare när det handlar om sådana insatser som kommer i konflikt med idrottens egen logik, som att på lika villkor få mäta sig med andra. Ledarna bejakar alltså sociala insatser så länge de idrottsliga och de sociala målsättningarna inte står i konflikt med varandra. Men är de tvungna att ta ställning till denna konflikt väljer de flesta att betona de idrottsliga målsättningarna. Sociala insatser är alltså något gott som sker inom idrotten och som en naturlig följd av idrottandet.

Det finns givetvis både moraliska och politiska skäl för att hävda att idrotten bör ta ett socialt ansvar för de många barn och ungdomar som söker sig dit. Elitsatsning bland barn och ungdomar kan tex leda till negativa och ibland tragiska följder, vilket återkommande uppmärksammas och debatteras. Barn- och ungdomsidrotten får stora statliga anslag och det torde vara rimligt att idrotten då också tar ett socialt ansvar. Men en slutsats av denna studie är att ur många ideella ledares perspektiv är inte det sociala ansvaret något som man på ett enkelt sätt kan välja att lägga till om det går utanför eller står i konflikt till idrottens egenart.

Nu är inte idrottens egenart eller dess beroende autonomi en naturlag, det är en social konstruktion och som sådan är den möjlig att förändra. Men då är det viktigt att uppmärksamma att det goda idrotten för med sig av gemenskap, spänning och samarbete är

kopplat till dess tävlan och att alla deltar på samma villkor. Alltså, just det som gjort att idrott uppfattas som ett viktigt sammanhang för fostran och social omtanke är kopplat till eller kanske till och med förutsätter att det är en egen verklighet med sin egen dynamik, en slags koncentrerad livsförenkling. Med detta sagt är det viktigt att påminna om att denna studie har ägnats åt tävlingsidrott. Om ledare inom individuella idrotter, där man inte mäter sig med andra på samma sätt, uppfattar idrottsledarskapets sociala dimension på något annat sätt är en öppen fråga.

Litteratur

- Börjesson, Martin & von Essen, Johan (2007). *Det sociala ledarskapet*. Riksidrottsförbundet. Stockholm
- Börjeson, Martin, von Essen, Johan & Norberg, Johan R. (2009). Föreningsidrotten ur ett civilsamhällesperspektiv: idrott i spänningsfältet mellan stat, marknad och familj. *Svensk idrottsforskning*. 2009(18):3, s. 19-25
- von Essen, Johan (2008). *Om det ideella arbetets betydelse – en studie om människors livsåskådningar* (Diss.). Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Faith and Ideologies 18. Uppsala: Uppsala Universitet.
- von Essen, Johan (2011). *Lost and found in secularization. Religious themes in the meaning of volunteering*. Paper for the academic workshop 'Volunteering, religion and social capital' Antwerp, 7-9 December 2011.
- Franzén, Mats & Peterson, Tomas (2005). The democracy-competitiveness dilemma in team sport. A panel study of Swedish soccer girls and boys. Paper to the 7th ESA conference, Torun.
- Habermann, Ulla (2007). *Kvinnor på toppen – om kvinnor, idrott och ledarskap*. Ersta Sköndal högskola: Stockholm
- Hertting, Krister (2007). Den sköra föreningen mellan tävling och medmänsklighet.
- Om ledarskap och lärprocesser i barnfotbollen. Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Jönsson, Kutte (2007). *Idrottsfilosofiska introduktioner. Nio kapitel om idrott och sport, moral och etik, kultur och kritik, kön och genus, politik och ideologi, kropp och teknologi*. Malmö högskola: Idrottsforum.org
- Lasch, Christopher. (1979) *Den narcissistiska kulturen*. Stockholm: Norstedts.
- Lindfelt, Mikael (2006). *Meningsskapande idrott. Livsåskådningsrelevanta perspektiv och empiriska kontraster*. Nora: Nya Doxa.
- Micheletti, Michele (1994) *Det civila samhället och staten. Medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik*. Stockholm: Fritzes.
- Norberg, Johan R. (2004). *Idrottens väg till folkhemmet. Studier i statlig idrottspolitik 1913-1970*. Diss. Stockholm: SISU idrottsböcker.
- Olsson, Lars-Erik (2007). *Frivilligt arbete inom idrotten – möjlighet och ofråkomlighet*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Peterson, Tomas (2007). *Förenings- och tävlingsfostran*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Putnam, Robert (1993). *Making democracy work, Civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton university press.
- Putnam, Robert (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. London: Simon & Schuster.
- Redelius, Karin. (2002). *Ledarna och barnidrotten. Idrottsledares syn på idrott, barn och fostran*. (Studies in Educational Sciences 55) Stockholm: HLS Förlag.
- Riksidrottsförbundet (2011). *Idrotten i siffror*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Scott, Richard (1994). *Institutions and Organizations: Toward a Theoretical Synthesis*. I Scott, Richard & Meyer, John (red.) *Institutional Environments and Organizations. Structural Complexity and Individualism*. Thousands Oaks: Sage.
- SOU 2008:59. *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten*. Stockholm: Fritze.
- Svedberg, Lars; Jegermalm, Magnus & von Essen, Johan (2010). *Svenskarnas engagemang är större än någonsin. Insatser i och utanför föreningslivet*. Rapport till regeringskansliet.
- Ungdomsstyrelsen (2005). *Unga och föreningsidrotten. En studie av föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. (Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Wijkström, Filip & Einarsson, Torbjörn (2006). *Från nationalstat till näringsliv. Det civila samhällets organisationsliv i förändring*. Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm. EFI.

RIKSIDROTTSFÖRBUNDET

Idrottens Hus, 114 73 Stockholm • Tel: 08-699 60 00 • Fax: 08-699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se • Hemsida: www.rf.se